

HOMILIA XI.

Referuntur varia sacramenta scitu dignissima, quae in verbis illis latent: Inclinato capite tradidit spiritum: quae per multis tam antiquis, quam novis expositionibus mirifice illustrantur.

I. Expositio.

Hanc exordiens homiliam beati Laurentii Iustiniani (de Christ. agon.) verba mihi usurpabo: Sacramentum maximum nobis commendatur in eo, quod dicitur: Inclinato capite tradidit spiritum. Maximum sane, cum in tam brevi oratione pene innumera delitescant mysteria, inter quae non ultimum locum meretur illud, quod nobis aperuit idem beatus Iustinianus. Ait enim, quod cum divus Paulus dixerit (1. Cor. 2): Caput Christi Deus est; mori Christum Dominum capite inclinato, significat Deum, qui antea propter peccata faciem, et oculos avertit ab homine, iam per mortem Christi integram satisfactionem ei exhibentis, inclinatum esse ad protegendum, parendum, et favendum homini. Est enim phrasid sacrae Scripturae, ut cum quis ex animo amicum diligit, dicatur in illum inclinari: unde (2. Machab. 24) dicitur de Nicanore: Habet autem Iudam semper charum ex animo, et erat viro inclinatus. Beati Iustiniani verba sunt haec: Caput hoc Dei, dum passionum ludibria, et mortis supplicia pro hominibus pertulit, mediator liquefecit ad misericordiam, flexit ad gratiam, inclinavit ad indulgentiam.

II. Expositio.

D. Athanasius (lib. quart. ad Antioch.) acule, et ingeniose dixit, quod cum mors sit stipendium peccati, et effectus eius, et Christus Dominus omnis peccati expertus esset, non audebat mors illum invadere; ipse tamen nutu inclinationis capitis illam accessivit, ut veniret: verba Athanasii sunt haec: Impletis omnibus quae pati debebat, sola mors adhuc restabat, ut quae haec quidem sibi melius appropinquare non audebat; ideo Christus cum inclinato capite vocavit: non antequam caput inclinasset, propius accedere volebat.

III. Expositio.

D. Cyrillus (lib. 12. in Ioan.) ait, Christum Dominum inclinatione illa capitis in partem inferiorem significare voluisse iam tempus instare, de quo d. Petrus, ut spiritibus praedicaret apud inferos, et ut ad consolandos Patres Limbi descenderet. Sicut enim olim Noe emisit columbam, quae ramum olivae in ore gestans diluvii tempestatem finitum esse praenunciavit; ita divinus Noe ex arca corporis sui columbinam animam ad Patres illos emisit, ut passionis suae eruentum diluvium, et eorum

et paradiso caelesti exilium iam consummatum esse praenunciaret.

IV. Explicatio.

D. Ambrosius (sup. Peal. centes. decim.) ait, Christum inclinasse caput, quia homo post peccatum mansit versus terram inclinatus, ut ad Evam dixit Dominus (Gen. 3): Quare concidit vultus tuus? Ut ergo homo caput ad caelum elevare possit, et audire illud: Levate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra, voluit demisso, et inclinato capite mori. Unde Arnobius magister Lactantii Firmiani locum illum: De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput, explicat, quod propter humiliationem (bibere enim ex torrente non fit, nisi per inclinationem et humiliationem capitis) Christi caput, et nostra in illo fuere exaltata. Discamus hinc cum Christo humiliari, et inclinare caput, ne nobis dicatur illud (Num. 16): Mutum erigimini, filii Levi.

V. Explicatio.

D. Augustinus (lib. de Virgini.) ait, inclinasse caput ad osculum nobis praebendum: verba d. Augustini ex ardenti divini amoris pharetra deproplia haec sunt: Inspice vulnera pendentes, sanguinem morientes, pretium redemptionis, cicatrices resurgentes. Caput habet inclinationem ad osculandum, cor apertum ad diligendum, brachia extensa ad amplectendum, totum corpus expositum ad redimendum. Haec quanta sint, cogitate: hoc in statera vestri cordis appendite, ut totus vobis figatur in corde, qui pro vobis totus est affixus in cruce. Itaque sicut pater ille filii prodigi, misericordiae motus, osculatus est eum: ita Christus Dominus tanquam pater amatissimus ad osculandum nos filios prodigiosum caput inclinavit, ut secum nos reconciliaret.

VI. Explicatio.

D. Chrysostomus (homil. 104) docet, Christum inclinatum capite tradidisse spiritum, ut non necessitate, sed voluntate se mori ostenderet: Quantum voluit, exiit, quando voluit, tradidit spiritum. Id ipsum confirmat d. Athanasius (ubi sup.), qui observavit alios morientes primo emittere spiritum, deinde caput inclinare, quia caput exanimae gravitate sua naturaliter deorsum fertur. Unde Ovidius hanc inflexionem capitis naturalem esse hoc duplici carmine indicavit:

Sic corpus moriens....
Ipsa sibi est oneri cervix, humerisque recumbit.

In Christo autem e contra accidit: prius enim caput inclinavit, deinde spiritum emisit. Cum ergo libere inclinavit caput, re vera inclinavit, quando voluit; unde mortuus est, non quando inimici voluerunt, sed quando ipse voluit, ut egregie d. Augustinus (tract. 120. in Ioan. in fin. tom. 9) dixit: Quis ita dormit, quando voluerit, sicut Iesus mortuus est, quando voluit? Quis ita vestem deponit, quando voluerit,

sicut se carne exiit quando voluit? Quis ita cum voluerit, abiit, quomodo cum voluit, obiit? Quantum timenda potestas est iudicantis, si apparuit tanta morientis? El Ambrosius (super hunc loc.) inquit: Tradidit, et bene tradidit, qui non invitatus amisit: denique Matthaeus ait, emisit spiritum: quod enim emittitur, voluntarium est; quod amittitur, necessarium.

VII. Explicatio.

Daniel Mallonius (de vulner. Inter. Christ. c. 20), inter alias egregias explicationes hanc adhibet: Inclinato capite: nam supra caput titulum habebat, quo Rex dicebatur. Ut igitur Christus ostenderet, se regnum temporale non ambire, caput avertit, et inclinans illum, forte ut nobis humanos fastus, regiosque honores, et titulos ostenderet fugiendos: quod et ipse antea exemplo docuerat, cum volentibus turbis illum in regem suum creare, Ut raperent, et facerent eum regem, ab oculis eorum effugiens evanuit. Docuerat etiam olim David, qui tametsi rex creatus fuerat, regnum suum in Salomonem transtulit. Et hac tandem nostra tempestate invictissimus Imperator Carolus Quintus innumera regna possidens, filio suo Philippo secundo Hispaniarum regi renunciavit, et vitam solitariam contemplationi vacans elegit.

VIII. Explicatio.

Gliesandus (in Dom. Pal.) tradit, Christum inclinasse caput, ut ostenderet, quod moriebatur ex obedientia (Philip. 2): Factus obediens usque ad mortem. In cuius figura videtur mihi praecessisse obedientia Moysis in moriendo. Mortuus enim fuit ex speciali praeepto Domini, dicens ei, ut constet (Deuter. 32): Morere in monte: et infra (cap. 34) sequitur: Et mortuus est ibi Moyses in terra Moab, iubente Domino. Haec autem obedientiam, quam Christus in morte habuit, gloriosus in caelo conservat, ut testatur d. Paulus, qui loquens de Christo, ait (1. Cor. 13): Omnia subiecta sunt ei sine dubio praeter eum, qui subieci et omnia; cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc et ipse Filius subiectus erit ei. Difficilis sane locus, sed quam perdocte d. Chrysostomus, Theodoretus, et Theophylactus (sup. cap. 15. 1. ad Cor.) lucidarunt. Ait enim, quod cum eo Gentilium dementia pervenisset, ut facinorosos homines, tanquam Deos, colerent, ut homicidam Martem, Iovem adulterum, Adonidem lascivum, et alios similes, quorum memoria recens apud Corinthios extabat; ideo d. Paulus, ne existimarent Christum Dominum esse instar illorum Deorum, qui adversus proprios parentes superbi erant, consulto dixit, omnia esse Christo subiecta, excepto Patre: unde tantum abest, quod ipse non se subiciat, et obediat Patri, ut quando universa erant ei plene subiecta, ut in consummatione, et perfectione regni eius fiet in gloria Patris, tunc etiam in summa illa prosperitate cum a coetu omnium beatorum adorabitur, ipse in quantum homo

Patri suo se subiciat, et in omnibus, et per omnia obsecundabit.

IX. Expositio.

Piissimus Lanspergius (hom. quinquages. sec. de pass.) ait, inclinasse caput, quia cum omnium peccata portaret, eorum onere gravabatur, ut in persona eius praedixerat regius Vates, inquiens: Iniquitates meae supergressae sunt caput meum, et sicut onus grave gravatae sunt super me. Iniquitates suas vocat, non quia ipse eas commiserat, quia impecabilis erat, sed quia eas delendas susceperat.

X. Explicatio.

His Patrum, et aliorum doctorum expositionibus, alias non brevi sermonis compendio subiungimus. Non potest quidem mysterio vacare, quod alii sancti iam iam moribundi oculos ad caelum levarent: unde d. Lucas de Stephano cum lapidaretur, ait (Act. 7): Intendens in caelum vidit gloriam Dei. Et de beato Martino Severus Suplicius (in vit. s. Mart.) commemorat, quod morti proximus, oculis, et manibus versus coelum levatis, dicebat: Sentite me coelum videre, ut et spiritus dirigatur ad Dominum. E contra vero Christus capite inclinato, et oculis in terram demissis animam exhalat. Rationem huius non incongrue eam existimaverim esse, quod ea inclinatione capitis Christus Dominus significare voluit, se non mori pro redimentis angelis coeli incolis, sed pro hominibus in terra degentibus: non enim fuit angelorum redemptor, sed hominum. Non tamen propterea eorum sententiae assentior, qui dicant, Christum Dominum non meruisse angelis gratiam, et gloriam. Putant enim esse intelligibile, quod Christus meruerit aliquibus gratiam, et gloriam essentialem, et quod non sit mortuus pro illis. Sed in hoc nullum prorsus implicationis vestigium reperio, cum Christus Dominus per alios actus meritorios, praeterquam per actum moriendi, potuerit mereri gloriam, et gratiam non solum novem choris angelorum, sed infinitis aliis, cum meritum eius infiniti fuerit valoris. Sed de hoc alibi Deo dante in nostris selectis universae scholasticae theologiae disputationibus late agemus.

XI. Explicatio.

Addamus etiam ad idem, quod sicut mos est quibusdam ostendere viam errantibus aliquando verbis, aliquando signo manus, et quandoque nutu capitis; ita Christus Dominus humilitatis amatissimus, postquam non verbis monuerat (Matth. 18): Nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum caelorum; nunc iam iam moribundi humilitati capitis nutu viam caelestis patriae ostendit esse humilitatem, et submissionem, per cervicis inclinationem significatam, quia (Luc. 3): Qui se humiliat, exaltabitur.

XII. *Explicatio.*

Aliam expositionem adiungamus, pro qua observandum est, quod titulus, qui cruci inerat, quadrupliciter Iudaeos accusabat. Primum, quod interficiebant salvatorem: id enim significabat verbum primum, *Iesus*, qui salvator interpretatur. Secundo, quod interimebant hominem sapientia, doctrina, miraculis, et vitae integritate florentem: secundum namque verbum, *Nazareus*, quod floridum significat, id portendebat. Tertio, quod crucifigebant regem, ut aliud illius tituli verbum, *Rex*, denotabat. Quarto tandem, quod interneconi dabant non quemcunque regem, sed suum proprium, et legitimum, ut ultimum verbum indicabat, *rex Iudaeorum*. Cum ergo omnes istae accusationes essent velut quaedam criminalis querela adversus Iudaeos, Christus Dominus inclinans caput, et a tituli illius scriptura illud separans, significare voluit, se deoedere tamquam amantissimum patrem ab ea querela, et criminali causa, quam adversus eos iuste tentare potuisset. Unde paulo ante ad Patrem pro eis oraverat (*Luc. 23*): *Pater dimitte illis, et illos excusaverat: Quia nesciunt, quid faciunt.*

XIII. *Explicatio.*

Dicamus etiam, quod sicut inclinatio capitis solet esse indicium concedentis, et petitioni annuentis; ita Christus Dominus inclinatio capitis significavit, non frustra nobis dixisse: *Petite, et accipietis*, cum omnibus nostris iustis petitionibus inclinatione capitis ostendat se liberaliter acquiescere. Unde quemadmodum Eliseus clamans ad Eliam elevatum in curru igneo accepit spiritum duplicem eius; ita et nos si cum puro corde accesserimus ad triumphalem sanctae crucis curram, in quo Christus igne charitatis succensus elevatus est, duplicem spiritum accipiemus, fidei videlicet, et dilectionis, quia fides sine operibus mortua est. Vel, quod in idem fere recidit, inclinatione capitis responsum dedit multis interrogationibus, quibus ardentissimus Christi amor nobis amplius innotescat. Dic nobis, o bone Iesu, si propter hominem oporteret de Virgine in summa egestate iterum nasci, tempore rigido, et in loco horrido, et molesto, faceres ne? *Inclinato capite* respondet, quod sic. Si necessarium esset iterum labores infamiae, et inventutis tuae propter ovium tuarum bonum perperit, patienter ferres illos? *Inclinato capite* respondet, quod sic. Si oporteret pro nostra salute iterum comprehendendi, falso accusari, flagellari, spinis coronari, grave crucis onus gestare, clavus affigi, lancea later perforari, omnibus ne his discriminiibus te libenter exponeres? His omnibus *Inclinato capite*, respondet, quod sic.

XIV. *Explicatio.*

Potest etiam apte dici, quod inclinatio capitis fieri solet ad requiescendum: node de Iacob in Genesi legitur: *Volens requiescere post*

solis occubitu, supposuit lapidem capiti suo, et dormiit; sic Christus Dominus, ut sapienter observavit d. Augustinus (*ser. 79*), longo itinere vitae, et passionis suae fatigatus, quem Iacob defessus praefigurabat, nunc super lapidem sanctae crucis, quem capiti suo supposuit, reclinavit caput, ac dormiens requievit a laboribus, non amplius iam laboraturus. Ut enim d. Ambrosius (*de Isaac et anim. cap. 8*) dixit: *Mors requies est corporis, et animae libertas.*

XV. *Explicatio.*

Tandem, ut paucis plura comprehendamus, inclinavit caput, et oculos Christus Dominus, ut respiceret Adamum, qui sub eius cruce sepultus iacebat, ut testatur Athanasius (*de pas.*), Ambrosius (*lib. 5. cap. 19*), Epiphanius (*lib. 1. advers. haeres.*), Chrysostomus (*cap. 37. in Math.*), Origenes (*hom. 5. sup. Math. ad Eph. 5*), et alii, quasi dicens illi: *Surge, qui dormis, et illuminabit te Christus.*

XVI. *Explicatio.*

Inclinavit caput, ut significaret tantam curam nos ad se vocandi gerere, ut tandem moribundus nutu capitis nos ad se vocet (*Math. 11*): *Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos.*

XVII. *Explicatio.*

Inclinavit caput, quasi exhibens honorem, et reverentiam Patri, cuius nomen invocans nuper nominaverat.

XVIII. *Explicatio.*

Vel quasi, *Vale*, dicens mundo, a quo amplius iam videndus non erat in carne mortali; vel certe, *Inclinato capite*, occubuit, ut Lanspergius adnotavit, ut matri iuxta crucem stanti ultimum *Vale* daret.

XIX. *Explicatio.*

Inclinavit caput, quia omnes sui corporis perlustans partes, et videns latus dextrum non ita acriter vulneratum esse, vulnere locum elegit, et designavit, ut cor eius etiam feriretur.

XX. *Explicatio.*

Vel, ut ait Bernardus (*tract. de pass.*), inclinavit caput, ut observaret, si quem inveniret, qui sanguinis rivus abstergeret, et de cruce depositum munda sidone, non panis, sed cordis obvolveret.

XXI. *Explicatio.*

Vel demum non absque singulari mysterio inclinationem capitis cum emissionem spiritus coniunxit.

XXII. *Explicatio.*

Erat quidem humana natura propter Adae peccatum mortua; Christus autem Dominus, qui iuxta Pauli sententiam (*2. Cor. 15*): *Factus est in spiritum vivificantem*, inclinatione capitis conversus ad terram emisit spiritum, ut illam vivificaret: quem olim vivificationem postulat David cum dicebat (*Psal. 103*): *Emitte spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terrae.*

Illud tamen hoc loco examinandum restat, quod ad exactius proposita verba intelligenda non parum proderit, quare Christus Dominus crucifixus caput in eum modum inclinavit, ut ad occidentem directe respiceret, veluti expressit testatur divus Ioannes Damascenus (*lib. 4. de fd. orthod. cap. 13*), qui ait esse traditionem, neonon Sedulius (*lib. 4. de oper. pasch.*), Beda (*in Luc. lib. 9. cap. 23*), et divus Hieronymus (*cap. 15. Mare.*). Unde in memoriam huius sanctus Dionysius Areopagita (*de Eccl. Hier.*) refert, hunc ritum fuisse in Ecclesia, quod baptizatus ita statuebatur, ut respiceret occidentem, manus expanderet, et sic ter daemones exsufflaret. Ut germanam propositae dubitationis solutionem subiiciam, praemitto, quod quemadmodum, ut refert Svetonius (*in Vesp. cap. 24*), cum Imperator iam morti vicinus esset, praecipit servis suis, ut illum sublevarent, atque dum eorum manibus sublevaretur, dixit: *Imperatorem stantem mori oportere. Simile quid commemorat Dio Cassius (in vit. Hadr. Imper.)* accidisse Turboni praefecto praetoriorum: nam cum ille aegrotaret, et in lecto non quiesceret, Hadriano Imperatori consulenti, ut conquiscesceret, respondit, *Praefectum stantem mori oportere.* Non dissimiliter Dominus Iesus summus Imperator in acie contra has potestates decertans, ac Iudex et Praefectus a Deo constitutus, stans mori voluit. Sic enim tum generositas eius, tum et inclinatio capitis magis innotuit, quae tamen in aliis moribundis in lecto iacentibus vix percipitur. Inclinavit autem caput, deorsum illud inflectens in dextrum latus versus pectus ipsum, quod erat lancea aperiendum, ut revelatum fuisse tradit sapientissimus Salmeron (*tom. 10. tract. 46*). Unde quemadmodum iam moribundus versus eam partem caput flectit, qua personam sibi magis dilectam cernit; ita Christus Dominus caput deflexit versus Europam fidelem, et in catholica veritate stabilem, quae occidentalem plagam incolit, cuius partes Isaias nominavit Africanam, Lydiam, Italiam, et Graeciam: ita enim ait capite ultimo: *Ponam in eis signum, et mittam ex eis, qui salvati fuerint, ad gentes in mare, in Africanam, et Lydiam, tendentes sagittam, in Italiam, et Graeciam ad insulas longe, ad eos, qui non audierunt de me, et non viderunt gloriam meam: et assumam ex eis sacerdotes, et levitas, dicit Dominus, quia sicut coeli nati, et terra nova, quae ego facio stare coram me, dicit Dominus. Felices insulae, ait Mallonius (*de vuln. later. Christ. cap. 20*), felices regiones, quibus Christus faciem suam ostendere dignatus est: felix Italia, super quam Christus misericordes oculos convertit, placi-*

dumque flexit caput. Cum ergo Christum Dominum in cruce pendentem versus occidentem respicere intueor, id fecisse praecipue censeo, ut praesignaret, Sponsam suam dilectam Ecclesiam Romanam ex occidentali parte, ac praecipue ex Europa congregandam magis, quam ex oriente, ubi hodierna die maxime haeresis grassatur. Adeo autem versus Romanam Ecclesiam in occidentali parte existentem respicere Christo placuit, ut non solum in cruce pendens occidentem respiceret, sed etiam in sepulcro iacens caput occidentem versus posuerit, ut ex sacri Sepulcri inspectione observavit Adricomius (*in descript. Hierus.*); et in monte Oliveti pedum Christi vestigia clare comprobant, et testatur idem Adricomius. Ex quo colligo, quod cum d. Lucas dicat: *Quemadmodum vidistis ascendentem in caelum, ita veniet: eodem venturus ad iudicandum orbem, faciem suam convertet Christus ad occidentem.* Cui sit honor, et gloria in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XII.

Christi Domini mortem mirum in modum gloriosam fuisse ex tribus praecipue colligitur: nimirum quod non coacta, sed voluntaria pliusquam omnium martyrum fuerit: quod gloriosam victoriam de hostibus suis tulerit: quod tandem mirificos fructus pepererit.

Antequam propositum argumentum prosequar, operae pretium duxi prius turpissimum Basilidis errorem confutare, qui, ut testatur Irenaeus (*lib. 1. cont. haeres. cap. 23*), et Eusebius (*1. 4. hist. cap. 8*), ausus est mendacissime dicere, Simonem Cyrenaeum, qui post Christum tulit crucem, loco eius crucifixum, et mortuum fuisse, quia (*Deuter. 21*) dicitur: *Maledictus a Deo est qui pependit in ligno.* Christus autem cum maledictus non fuerit, sed benedictus potius, iuxta illud, quod Elisabeth ad beatam Virginem dixit (*Luc. 1*): *Benedictus fructus ventris tui*, consequens est in ligno crucis mortuum non fuisse. Verum hanc execrandam haeresim, praeter Evangelistarum clarissima testimonia, et Apostolicum Symbolum, mortem Christi in cruce unanimo consensu attestantia, verba Deuteronomii aperte refellunt: *Erit vita tua pendens ante te: quae de Christo crucifixo exponunt sanctus Leo Papa (*serm. 8. de passio.*), d. Irenaeus (*lib. 5. c. 18*), et Tertullianus (*cont. Iud. c. 11. et 12*), quibus consonant verba Davidis: *Dicite in gentibus, quia Dominus regnavit a ligno.* Si autem Christus in cruce actus non fuisset, minime regnasset a ligno. Et quamvis verbum, a ligno, non inveniat in nostra vulgata, immo neque in Hebraeo Originali, Hebraeorum malitia fuisse delatum ab Hebraeo codice, testatur divus Iustinus Martyr (*dial. cont. Tryph.*). Unde lectio-*

nem illam servavit divus Cyprianus (*libro de monte Sinai et Sion*), divus Augustinus, Arnobius, et alii (*super Psal. 95*), et Romana probata Ecclesia, canens:

Impleta sunt quae concinit
David fidei carmine,
Dicens, in nationibus
Regnavit a ligno Deus.

Nec locus Deuteronomii a Basilide productus alicuius momenti est ad labefactandam hanc catholicam veritatem: nam, ut observavit divus Hieronymus (*ad Galat. 3*), sensus litteralis est, maledictionem illam ferri in eum, qui sua culpa penderet in ligno; Christus autem non sua culpa, sed Hebraeorum malitia pendit in ligno. Additque Hieronymus, se edoctum a quodam Hebraeo, posse illum locum Deuteronomii ita legi: *Non permancebit cadaver eius in ligno, quia contumeliose Deus suspensus est*. Luta quam expositionem sensus erit, quod quia Deus suspendendus erat, inde in gratiam illius non deberent corpora manere. In ligno, sed sepulture tradi. Hoc iam confutato errore, ad rem nostram accedentes, in eo valde Christi Domini omnipotentia effulsit, quod tametsi hostes eius turpissima morte eum demerant, tanta fuit morientis maiestas, ac praeexcellens virtus, ut totam illam turpitudinem in summam gloriam commutarit. Scio quidem D. Augustinum (*tract. 64*) non probare Origenis (*hom. 6. sup. Ezech.*) sententiam, asserentem Christum Dominum in morte sua clarificatum fuisse, iuxta illud (*Ioan. 17*): *Pater venit hora, clarifica Filium tuum*. Impugnat autem divus Augustinus hanc rationem. Nam mors, et passio non ad exaltationem, sed ad humilitatem pertinent; et ideo non est dicendus clarificatus Christus morte sua. At gravissimi alii Patres, praeter Origenem, contra sentiunt. Nam divus Hilarius (*3. de Trinit.*), elucidans illum locum, *Venit hora, clarifica Filium tuum*, ait: *Quae erat haec hora? Iam nunc conspuendus, flagellandus, crucifigendus erat, sed clarificat Pater Filium: Sol de cursu operis defecit, et interitum suum cum eo reliqua mundi elementa senserunt: ad onus Domini in cruce pendentis terra tremuit, et in eum, qui mortuus erat, intra se contestata est non capere: proclamant. Centurio, Vere Filius Dei erat iste: praedictionis contemnit effectus, Dominus dixerat: Clarifica Filium tuum. Et divus Ambrosius (*lib. 4. Hexameron cap. 2*) versans eadem verba, *Pater clarifica Filium tuum*, ait: *Ut ille occasu suo det vitam aeternam, isti perpetuae mortis urgentur occasu. Quid enim gloriosius excogitari potest, quam quod morte sua vitam aeternam nobis conferat? Ac tandem divus Bernardus (*serm. 1. de septem signaculis*), explicans verba illa: *Si Filius Dei est, descendat de cruce*, ingeniose dixit: *Immo quia Filius Dei est, solum gloriae suae non dimittit. Atque eorum Patrum doctrinam ex duplici alio sacrae Scripturae loco non parum fulciri posse arbitror: nam ubi nostra vulgata legit, *Cornua in manibus eius*, quae de manibus Christi Domini cruci affixis intelligunt communiter interpretes; alii vertunt: *Splendor****

*in manibus eius; splendor autem ad claritatem, et gloriam pertinet. Isaias etiam ait (Isai. 10): Ecce Dominus exercituum confringet lagunculam in terrore, et excelsi statura succidentur, et sublimes humiliabuntur. Alludit sine dubio Propheta ad vasa illa terrea, seu urnas Gedeonis, quae media nocte a militibus contractae latentem lucem emittentes Madianitas hostes in fugam abire compulerunt. Non dissimiliter corpus Christi Domini perforatum in cruce fulgentem adeo splendorem emisit, ut non solum homines stupefactos, sed totam mundi machinam antoniam redderet. Ac tandem nescio qua ratione quispiam inficari possit, gloriosam Christi fuisse mortem, cum per eam omnium mortem destruxerit, diabolum vicerit, mundi peccatum deleverit, vitam reparaverit, hominem Deo reconciliaverit. Opus sane magnificentissimum, et sola Christi omnipotentia dignum. Sed ut haec manifestus pateant, duo ante omnia, quae Ethnici homines adversus Christianam religionem saepius obiecerant, et adhuc obiectari non cessant, elucidare oportet. Primo enim aiunt, quod si Christus Dominus, Deus, et homo, unum, et idem suppositum est, moriente illo in humanitate, necesse est et mori secundum divinitatem. Deum autem, quem constat immortalate esse, mori impossibile est. Nequias enim infidelis dicebat: *Si Christus erat Deus, cur haec sustinuit? et si seipsum liberare non potuit, quomodo alios liberabit?* ita refert Simeon Metaphrastes (*in 5. praeccept.*). Huic Ethnicorum obiectioni acutissimis exemplis ad humanae mentis ruditatem instruendum ingeniose satis respondent Patres. Nam D. Damascenus (*lib. de orth. fide*) ait: *Quemadmodum sole arborem superfluentes, si securis incidat arborem, innitens, et impassibilis perseceerat sol; multo magis impassibilis Verbi divinitas secundum hypostasim carni copulata carne patiente impassibilis perseceerat.* Ibidem etiam subiungit aliud satis aptum exemplum: *Quemadmodum, inquit, si quis ignito ferro superfundat aquam, quod quidem natum est pati ab aqua; ignis, dico, extinguetur, incolume vero manet ferrum, non natum enim est ab aqua corrumpi: multo magis carne passa sola impassibilis divinitas passionem non admittit.* Et Eusebius (*lib. de demonstr. Evangel.*) ingeniose duplici ad idem utitur comparatione, dicens: *Negue item qui patibulis naturae expertus erat, aliquid a mortali secundum essentiam patiebatur. Nam nec, verbi gratia, dum lyra pulsatur, aut nervi convelluntur, pati verissime est eum, qui ita praeludit. Negue dum cuiuspiam viri sapientis corpus torquetur, illius sapientiam caedi, aut puniri merito dicere possumus. Ac tandem doctissimus Arnobius (*lib. 1. congentes circ. fl.*) hanc eandem veritatem his elegantissimis verbis illustrat: *Quis est visus in patibulo pendere? quis mortuus est? Homo, quem Deus induerat, et secum ipse portabat. Incredible dictum est, et caecis observatibus involutum: si velis, non caecum est. Si quo tempore Sibylla praesaga oracula illa de promens fundebat, ut dicitis, Apollinis plena, ab impiis esset caesa, atque intercepta latronibus, nunquid Apollo diceretur in ea esse occisus? Si vates He-***

lenus, si Martius, alique similiter vates ariolantes vita, et luce privati essent, nunquid aliquis diceret, lege eos humanitatis extinctos, qui illorum per ora loquentes vias rerum postulantibus explicabant? Mors illa, quae dicitis, assumpti hominis fuit, non gestaminis ipsius, non gestantis.

Secundum, quod obieciat Ethnici, et Iudaei, est, ut turpem, et ingloriam Christi mortem comprobent, quod Christus Dominus invitus, reluctans, et coactus mortem sustinuerit. Sed vana haec est calumnia. Nam qui mare calcavit, imperavit ventis, praecipit febribus, mortuos verbo excitavit, voce coegit hostes retrorsum abire, et cum voluit, ab eorum oculis facile evanuit; qua ratione dici potest, defuisse illi potentiam, ne Iudaeis traderetur? maxime dicente Ioanne: *Omnia dedit et Pater in manus. Deinde ignorat ne Iudaei illud Isaias (c. 53): Oblatus est, quia ipse voluit?* Nonne legerunt apud regium Vatem, quod reprobandi Deo eorum sacrificia Christus respondit: *Ecco venio?* sed quorsum? ut daret certe iuxta vaticinium Hieremiae perententi se maxillam, et saturaretur opprobriis. Consulant perfdi Iudaei suum Rabbimum Moysen Gerondensem in illud Genesius: *Super eum, qui introduxit eam in tabernaculum Sarae matris suae: ubi ait: Hic est Rex Messias, qui dedit cor suum ad petendum miserationes pro Israel, et ad ieiunandum se, et humiliandum se pro eis.* Verba etiam, quae Christus Dominus ad Petrum, dissuadentem illi mortem, illum acriter reprehendens, locutus est, aperte satis indicant non coacte, sed spontanea mortem sustinuisse: *Vade, inquit (Matt. 16), post me satana, scandalum es mihi, quia non sapis ea, quae Dei sunt, sed quae hominum.* Unde et eidem Petro saevienti in Malchum, dixit iterum (*Ioan. 18*): *Calicem, quem dedit mihi Pater, non vis ut bibam illum?* Unde mors Christi Domini adeo in eius potestate fuit, ut ipse solus poluerit dicere (*Ioan. 10*): *Animam meam pono pro ovibus meis.* Nam licet amicus pro amico, et martyres etiam pro morturis vitam exposuerint, revera tamen potuissent. Unde potius dicendi sunt vitam suam dimittisse, seu mortem suam accelerasse; ut Christus non sic: ex unione enim ad Verbum caro illa immortalis futura erat, et ei impassibilitas, et immortalitas debebatur; ipse tandem passibilem, et mortalem se fecit, impediendo, ne eius gloria, quae in anima delitesceret, ad carnem se extendere. Quare ipse solus est, qui vere posuit vitam pro ovibus suis: ita acute adnotavit cardinalis Toletus. Ex quo aperte efficitur, magis liberam, et voluntariam fuisse mortem Christi, quam reliquorum martyrum: hac enim ratione ipse dixit: *Nemo tollet eam, id est animam, a me, sed ego pono eam a meipso.* Quibus verbis patet, se non turari ut ceteros homines, qui necessitate naturae moriuntur, nec in potestate eorum est, ingravescente morbo, aut lethali inflicto vulnere, animam in corpore detinere. Vere martyres elegerunt pro Christo mori, tamen non erat in potestate eorum, ut sufficienti mortis causa posita per vulnere inflicionem, mors

non sequeretur: quod tamen pro libito Christus tamquam dominus vitae, et mortis poterat: idque sibi voluit verba illa: *Nemo tollit animam meam a me, sed ego pono eam a meipso.* Ostendit tandem non obscure hanc spontaneam Christi Domini voluntatem in moriendo, quod alacri, et laeto animo mortem subierit: quod enim alacriter suscipitur, non coacte fit. Sponsa quidem, cui animus sponsi innolescebat, diem mortis eius dixit illi fuisse lactum (*Cant. 3*): *In die lactitiae cordis eius.* Unde sicut res, quae iucunditatem affert, solet sui desiderium excitare; ita Christus Dominus ardentem adeo mortem desideravit, ut dilatio eius gravis et molesta sibi videretur; et ideo dixit (*Luc. 11*): *Baptismo habeo baptizari, et quomodo coacter usque dum perficiatur?* Baptismus autem erat inundatio sanguinis in cruce effundendi. Atque huc potest accommodari illud (*Deuter. 33*): *Inundationes maris quasi lac sugat: ac si diceret: dolores, et tribulationem mortis quasi dulce lac bibet, sed non solum bibet, sed et sngat, quod maiorem aviditatem praesefert.* Atque haec sufficient ad vindicandam mortem Christi Domini ab iniuria, qua Ethnici, et Iudaei illam afficerent sunt conati, mentientes involuntariam, et coactam sibi fuisse.

Sed iam videamus, quomodo aliunde etiam gloriosa fuerit mors Christi Domini, ex eo quod mortem ipsam moriendo destruxerit: cuius egregiam figuram apud Daniele lego. Porrigens enim ille buccellam ex pice, et adipe compositam immanni cuidam draconi, continuo ille interit. Non dissimiliter Christus Dominus se ipsum tamquam buccellam ex divino supposito, et humanitate compositam, ferocissimus draconis, id est mortis, ori, deglutendam obiciens, mortem ipsam interemit, implens quod per Oseam dixerat (*cap. 13*): *O mors ero mors tua.* Atque in hanc cogitationem videtur incidisse d. Damascenus, dum dixit (*lib. 3. de orth. fd. c. 27*): *Intercessit mors, et translutens illi-cientem corporis escam, divinitatis hamo transfixa est, et insons, et vivificum gustans corpus perit, sed et omnes restituit, quos olim deglutierat.* Ut enim cuius perniciosus in stomacho iniectus causa esse solet corruptionis ipsius stomachi, et aliorum ciborum in eo detlescentium; ita offa illa Christi, quam mors suis faucibus devoravit, in causa fuit, ut et mortuos sanctos restitueret, et ipsa nunquam resurrectura interiret. His consonant egregia verba Gregorii Nysseni (*orat. Cat. cap. 23*) dicens: *Naturae nostrae integumento celata fuit divinitas, instar piscium, cum esca carnis sicut attraheret hamus divinitatis; et sic vita ad mortem introducta, et luce apparente in tenebris luce, et luce deleretur id quod eis contrarium intelligitur.* Sed non solum mors, sed et diabolus eius auctor per mortem Christi devictus fuit (*Ioan. 12*): *Nunc princeps huius mundi eiicietur foras.* Sicut enim Pharaon, qui suo crudeli sceptro, et imperio Israelen subiugaverat, virga Moysis portentosa in profundum maris demersus fuit; ita Christus Dominus prodigiosa illa crucis virga communem humani generis hostem, Pharaonem crudeliorum in in-

ferri barathrum destruit, et omnia eius simulacra solo aequavit, ut praedixerat Isaias (c. 55), dicens: *Pro saluina ascendet abies, et pro urtica crescit myrtus, et erit Dominus nominatus in signum aeternum, quod non auferetur.* Quid, quaeso, est saluina, vel spina alba? quid et urtica, nisi idola, et idololatrae, qui nihil prorsus erant, quam ruina populorum, atque deceptio? Ascendit in locum illorum abies ligui crucis, atque myrtus odorifera crucifixi, quae in signum aeternum adorationis perpetuae durabit. Unde ad idem observatio dignum arbitror, Christum Dominum mori voluisse die vigesima quinta martii, qua incarnatus fuerat, occurrente tunc aequinoctio, quando sol est in Arietis signo, ut plene eo notaret incarnatam, et mortuam ad omnia idola everterenda: observavitque noster Angelus, viri doctrina, et vita Angelica Missus, quod de Virgine nascente Domino Sole iustitiae, sicut stetit in Capricorno, qui fingitur mutata imagine, superiori parte in hominem, inferiore in piscem, delusisse Typhonem gigantem in Aegypto. Sic namque Deus in Christo inhabitans, portione hominis inferiore apparente miseris plena, superiore tamen semper beata, diabolum non solum delusit, sed in morte tandem penitus interemit. Plinius (de nat. his. lib. 16. c. 36) refert, quod in bellis Cimbricis quaedam arbor, nullo cogente, quasi sponte cecidit in aram Iunonis, quae tandem sponte sua postea surrexit, et floruit. Quod prodigium Romani omnes futurae victoriae contra hostes certissimum praesagium censuerunt. David comparat Christum Dominum arbori, quae secus decursus aquarum dabit fructum suum in tempore suo. Haec mystica arbor cecidit sponte sua super aram crucis in monte Calvariae, sed post triduum sponte sua etiam surrexit. Quod sane certius argumentum fuit, quam illud Romanorum, victoriae, quam Christus de infestissimis suis hostibus habiturus erat. Unde sicut id, referente Plutarcho (in prob. cap. 19), et Diodoro Siculo (lib. 3), moris fuit apud antiquos, in signum victoriae trophaea in altum erigere, trophaeum autem erat nudum lignum, ex quo devictorum hostium arma pendebant; ita plane Christus in signum victoriae, quam de daemone, morte, et mundo reportaverat, lignum crucis nudum Calvariae montis terrae affixit, et ab eo suspendit chirographum decreti nobis adversantis, quod praecipua daemone arma erant, ut expressis verbis tradidit d. Paulus (Colos. 2): *Delens chirographum decreti, quod erat adversarium nobis, affigens illud cruci, et spolians principalis, et polestas, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso.* Sed explicemus, quid sibi velit hoc chirographum: non enim una est omnium sententia. Quidam dicunt esse debitum Adae ex transgressione praecipii; alii idololatrae scelus, quo fere orbis totus, etiam Hebraei, se non semel infecerant; alii debitum legis Mosaycae, ad quam se Hebraeus populus adstrinxerat, dicens (Exod. 19): *Omnia quae praecipit nobis Dominus, faciemus.* Unde Rabbi Achana in epistola ad filium Neumiam scripsit, Christi morte chirographum decreti, et obli-

gationem e medio ablatam, cum dixit: *Consummatum est.* Ego autem cum aliis chirographum hoc intelligendum censo, esse omnium nostrum peccata, quibus nos peccatores, et debitores inferni constituimur. Per hoc enim chirographi genus, quod nobis omnino contrarium est, obligati eramus daemones tanquam per validam, et authenticam scripturam, qua ei nos, heu miseri, vendidimus. Christus ergo debitum nostrum in se suscipiens, et pro nobis morte sua exsolvens, chirographum illud de medio tulit, ita ut vere poenitentibus nihil unquam nocere possit.

Porro iam ad mirificos alios fructus mortis Christi, quod tertium caput erat, unde gloriosam comprobare polliciti sumus, sermonem convertamus. D. Augustinus (lib. 6. cur Deus homo), et d. Anselmus (lib. eiusdem tituli), necnon sanctus Bernardus (super illud Missus est Angelus), contemplantur obortum fuisse controversiam in Dei tribunali inter misericordiam, et iustitiam. Commisso enim Adae peccato genus humanum inficiente, misericordia suadendat, ut mera ex gratia Deus illud remitteret; iustitia urgebat, ut iuste puniret: porro misericordia proferebat Dei nativam bonitatem, propitiationem, ac lenitatem, et quod esset pater misericordiarum, et Deus totius consolationis: in oppositum obiciebat divina iustitia, iura eius violanda non esse: ius autem iustitiae postulabat, ut debitum exsolvatur; at divina misericordia Prophetarum oracula adiciebat, divinam clementiam saepissime decantantia (Joel. 2): *Convertimini ad Dominum Deum vestrum, quia benignus, et misericors est, patiens, et multae misericordiae; et alibi (Ezech. 17): Numquid voluntatis meae est mors impij, et non ut convertatur a viis suis, et vivat? Iustitia tamen e contra testimonia alia ultionem Dei commendantia allegabat (Psal. 93): *Deus ultionum Dominus, Deus ultionum libere egit; et iterum (Exod. 10): Ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios.* Misericordia deinde instabat, quod si Deus non parceret, totius mundi regnum delere opus esset (Psal. 13): *Quia omnes declinaverunt, simul insulas facti sunt.* Ex adverso tandem iustitia obiciebat, quod si Deus gratis parceret, nullum verum ei esset regnum, quia ubi non est iustitia, quae regni fundamentum est, neque aedificium eius altius consurgere potest. Variis his rationibus, fortissimisque argumentis utriusque adhaerens divina Sapientia sententiam protulit, ut misericordia innocens pro peccatis, et mortis poenam dedit, quod est iustitia mirabile quod est misericordiae: sic enim implebitur, quod praedixerat Propheta regius (Psal. 84): *Misericordia, et veritas obviaerunt sibi, iustitia, et pax osculatae sunt.* Sed expendamus, quaeso, paulo altius hoc misericordiae genus: id enim inaequissimabiles fructus mortis Christi nobis aperiet. Quod ut melius facilius liceat mihi quaerere, quomodo cum divina iustitia recte consentiat, ut Filius Dei innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, et omnis culpa expers moriatur, ut impij,*

et peccatores, et pene infinitis culpis onusti ad mortem non damnetur. Videatur sane hic omnia iustitiae iura violari, quae innocenlem salvandum, nocentem vero damnandum praecipunt. Hanc difficultatem praesentis insignis ille Thomas Archiepiscopus Valentinus (serm. 3. de Nativ.) in haec verba prorupit: *Excessisti Domine, excessisti omnes iustitiae metas, et dum minimum videri vis iustus, plus iusto factus es iustus; immo si dicere auderem, prae nimia iustitia, nisi quia Deus es, dicerem utique, quia appares iniustus.* At huic difficultati plene satisfaciunt verba Ecclesiastici, vocantis Christum fideiorem: *Gratiam fideiorem ne obliviscaris, dedit enim pro te animam suam.* Narrat princeps eloquentiae (libro tertio Officiorum), Damonem, et Pythiam Philosophos Pythagoricos tanto amicitiae amore inter se devinctos, ut cum alter in carcerem a Dionysio Syracusano detrusus fuisset, propter vehementem eiusdem proditionis suspicionem, alter fideiorem cautionem pro amico regi tribuens, ut liberum abire permitteret in patriam suam ad negotia magni momenti, quae valde urgebant, peragenda, clausuram carceris elegit, hoc initio pacto, ut si amicus non rediret, ipse delicti poenam pro eo soluturus esset. Sane si ille non reverteretur, fideiorem eius poenam delinquentis rex inferens, iustitiae iura minime diceretur violasse: hoc enim est onus fideiorem, ut poenam rei sustineat. Cum ergo Christus Dominus non coacte, sed libere fideiorem noster fuerit, etiam si aliquando omnis culpa expers sit, iuste Deus poenam mortis ei intulit. Atque hic maxime divinae sapientiae ordo effulget, volens hominem de toto rigore iustitiae liberari, ut sic cum maiori suo honore, a daemone, et peccati captivitate liber prodiret. In rebus humanis cum rex absoluta potestate reum absolvit, non id in tantum illius honorem cedit, quantum si iure iustitiae illi suffragante absque ulla regis liberali condonatione a delicto imposito absolveretur: tunc enim, cum ordine iuris servato capita delictorum obiciantur, et ipse ab illis iuridice se purgat, et sic absolutionem obtinet, id innocentiam eius valde commendat, ac proinde maiori cum honore liber evadit. Poterat quidem Deus, non inefficimur, potestate sua absoluta utens, cuncta debita, et universa hominis delicta liberaliter dimittere; tamen non remansisset causa eius iustitiae splendore coonestata, nec homo tantum sibi compressat honorem, cum satis non fuisset per se, vel per alium ad unguem omnia sua debita persolvere, nec dignam pro delictis satisfactionem exhibere. Honorificentissimus igitur fuit homini, ut Christus Dominus, ordine, ac rigore iuris servato, plenissime pro eo persolvere, a delictis suis illum liberaret, ut praedixerat Isaias (cap. 1): *Sion in iustitia redimetur.* Fertur de Alexandro Magno, quod cum audiret milites sui exercitus aere alieno oppresso esse, a publico edicto vulgari fecit, ut quotquot essent creditores debiti, chirographo ostenso, de proprio eius aereo solutionem acciperent. Verum tam creditores, quam debitores parum credentes illi pollicitationi re-

gis, nullus pro solutione pecuniam exposulavit. Quod Alexander animadvertens, in publico praecipit foro ante fores palatii mensas parari, quibus decem milia talentorum posita fuere; tuncque confestim omnes certatim adierunt, ut regali liberalitate fruarentur. Non secus Christus Dominus, postquam dixerat illa verba (Joan. 14): *Quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis:* quibus omnes, ut pretium ad debita sua persolvenda acciperent, invitavit; homines summam Christi liberalitatem non bene agnoscentes, promissa ab eo petere renuebant: unde ipse dixit (Joan. 16): *Usque modo non petitis quidquam: petite, et accipietis.* Idcirco Christus Dominus id animadvertens, magnificentissimum, quam olim Alexander, in publico mortis Calvariae emporio parat crucis mensam, pretium infiniti valoris, hoc est sanguinem suum in ea effundens, ut unusquisque inde quod opus sibi fuerit, ad plenam debiti sui solutionem accipiat. Nec timendum est, quantumcumque innumeri accedant, pretium illud esse exhaerendum: nam ut dixit divus Ambrosius (in praef. psal. 35): *Bonum aurum sanguis Christi, dives ad pretium, profusus ad lavandum omne peccatum:* quibus consonat quod divus Augustinus inquit (lib. cur Deus hom. c. 9): *Quid iustus, quam cui datur pretium maius omni debito, ut peccatum dimittat illi, qui pro debito offert hoc pretium? Sed clarus adhuc his patribus summus Pontifex Clemens Sextus in extravaganti, unigenitus (de poen. et rem.) infinitum valorem huius pretii dixit in haec verba: *Christus suis meritis, et satisfactioibus infinitum thesaurum acquisivit hominibus, quo qui sui sunt, Dei amicitiae particeps sunt effecti.* Atque hinc est, quod maximo observandum existimo, quod cum pretium exhibitum a Christo Domino fuerit infiniti valoris, et valor ille infinitus, quem eius sanguis, mors, et opera a Verbo divino illa efficiente mutabant, nulli esset debitus, vere ipse ex alias indebitis Deo Patri persolvit, atque adeo de toto rigore iustitiae. De quo late Deo, auspice, in selectis disputacionibus totius scholasticae theologiae. Quidquid tamen sit de hoc, id certissimum est, nulli unquam tantum effuluisse divinam iustitiam, quantum in acerba Christi morte: haec enim ratione Apostolus (Rom. 3) dixit: *Quem propositum Deus propitiorem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem iustitiae.* Si enim iustitia est, unigenique quod sum est tribuere; nulli sane magis, quam in cruce iustitia se ostentavit: pendens enim in cruce Christus honorem indebitum a Deo ablatum ei restituit; vacuas angelorum sedes restituit; humani generis debita persolvit; daemones tyrannicos, quod unquam servaverat, abstulit dominum; a faucibus inferni sanctorum praedam extraxit; morti vires infirmavit; mari debitum honorem exhibens Ioanni commendavit; Iatroni poenitentis Paradisum tribuit, quem operibus charitatis informatis promeruerat. Haec cum non videat ad iustitiam pertinere partim vindictivam, partim distributivam, partim vindictivam? Merito ergo Paulus dixit, in sanguine Christi in cruce fuso valde divinam iustitiam ostentari. Pulchre etiam sapiens dixit*

(Sap. 14): *Benedictum lignum, per quod fit iustitia*. His additum alium mirificum fructum passionis Christi, cuius meminit divus Paulus, qui loquens de Christo (Colos. 1) ait: *Pacificans per sanguinem crucis eius, sive quae in caelis, sive quae in terris sunt*. Pacem humanam, et quae non exuperat omnem sensum, tantum habuerit antiqui, ut Cicero (*primo officiorum*) dixerit, bello vigente nihil charum, et incundum existere. Unde Euripides (*in Cresp.*):

O pax opulenta, et beatos inter pulcherrima divos,
Desiderium me tui habet! O quam tarda moraris!
Atqui metuo ne prius laboriosa vincat senecta,
Quam incundum tui tempus insexpero.

Cantusque pulchricolores, conviviae coronis gau-
dentia.
Hinc ades o veneranda, hanc ad urbem, aedibus
Inimicam expelle seditionem,
Insanabilem litem, ferro quae gaudet acuto.

Haec Euripides, quibus consonant alia Philo-
monis in Pyrrho:

Nunc bona quae sunt pacis, inveni o Iupiter claris-
sime,

Anabilis illius, et benignissimae divae
Nuptias, festa, cognatos, liberos, amicos.
Divitias, sanctatem, amorem, vinum, voluptatem,
Pax confert: quod si omnia haec defecerint,
Perit omnis communiter viventium vita.

At pax, de qua d. Paulus, sublimior, et excellentior est spiritalis: non enim caduca, et terrena, sed ista: ac divina: quam ut melius percipiamus, triplicem intelligentiam, quam Paulina verba sustinent, subiiciemus. Prima sit, quod dicens pacificasse Christum per sanguinem crucis, sive quae in caelis, sive quae in terris sunt, sensus sit, reconciliasse hominem in terra degentem cum Deo in caelis existente. Hanc enim reconciliationem nunquam antiqua sacrificia a Deo obtinere poterant. Sicut enim, ut legimus (*capite primo Iona*), turbulento mari quantumcumque omnia, quae in navi secum habebant, in mare proiecerent, nunquam mare ad pristinam suam rediit tranquillitatem, quousque propheta Iona in mare deltruserunt: tunc enim ait sacer textus: *Quiescit mare a furore suo*, quia, ut acule nolavit d. Hieronymus: *Invenerat quem quaerebat*; ita sane nunquam Deo oblatis sacrificiis et holocaustis furoris sui mare effervens placatum fuit generi humano, quousque Christus Dominus cruentum corporis sui sacrificium in ara crucis ei obtulit. In cuius figura sacra Genesio narrat historia, quod cum primum Noe erexit altare Domino, et in eo victimam maclavit, continuo dixit Deus: *Neguaquam ultra maledicam terrae propter hominem, nec ultra percussit omnem animam viventem, sicut feci*. Extat etiam ad idem insignis locus (2. Reg. 24), ubi sacer textus narrat, quod cum angelus percussit magnam stragem faceret, contulit gladium suum iuxta aream Arena: ubi observat Nicolaus de Lyra, hanc aream A-reuna esse eundem locum, in quo Abraham immolavit filium suum Isaac. Constat autem

iuxta sententiam divi Augustini (*serm. 71. de temp. in ead. loc.*), in quo Abraham obtulit sacrificium, Christum immolatum fuisse, in ara crucis. Continere ergo angelum gladium cum accessit ad illum sacrum locum, aperte praenunciabat divinam iram fore placandam, cum Christus ibi immolaretur.

Secunda expositio illorum verborum sit iuxta mentem divi Hieronymi (*sup. ep. ad Coloss. 1*), ut Paulus velit docere, per sanguinem Christi factam esse reconciliationem inter homines et angelos, qui propter peccatum maxime illis erant adversarii. Subscribit huic expositioni Theodoretus, dicens: *Nobis enim adversabantur etiam populi angelorum, propter summam improbitatem*. Consensit etiam d. Chrysostomus (*ibid. orat. 3*), inquit: *Vis scire quantum angelorum esset in nobis odium, et quomodo nobis semper adversarentur? multum ad supplicium adversus Israelitas, adversus David, adversus Sodomitas, adversus vallem lactus, sed non nunc, sed contra in terra canebant valde lactantes*. Unde d. Anselmus (*in comment. eiusdem loci*): *Qua hora, inquit, crucis redemptionis exivit de latere Domini in cruce pendentis, dimissum est peccatum Adae humano generi, et pacificata sunt caelestia, et terrestria, quia tunc patuit hominibus introitus ad regnum caelorum*. Revera olim nullus erat tanta sanctitate conspicuus, ut ad angelorum consortium eveheretur, sed omnes ad inferiores terrae partes descendebant; morte autem Christi pax tanta inter homines et angelos orta est, ut nunc animae iustorum, cum de corporibus egrediantur, manibus angelorum in purgatorium, vel in caelum asportentur.

Tertia expositio mihi valde grata, et Christo Domino mirum in modum honorifica, sit, quod dum Paulus ait (*Coloss. 1*): *Pacificans per sanguinem crucis eius, sive quae in caelis, sive quae in terris sunt*, significare contendat sanguinem Christi non profuisse solum hominibus, sed et angelis: illis quidem a peccati miseria eos sabelleando; istis vero ab ea, in quam prolabi potuissent, praeservando. Scio non paucos scholasticos Theologos huic sententiae refragari, sed nos maiorem fidem adhibendam censemus sanctorum patrum testimonijis, hanc sententiam docentium. Hieronymus enim (*super illud Veniens evangelizavit pacem*), ait: *Cruce Domini non solum terrae, sed et caelo profuit, non solum hominibus, sed angelis; et omnis creatura Domini sui cruce purgata est*. Omnis creatura, ait, id est humana, et angelica. Cum autem inquit purgatum esse, non praesupponit in angelis fuisse peccatum, a quo praeservarentur, sed praeservationem a peccato, in quod prolaberentur, dum fuerant in via, nisi per sanguinem Christi praeservium morerentur. Divus Bernardus (*super Cant.*) locum illum Apocalypsis, *Venerunt propter sanguinem Agni*, expresse refert ad angelos, qui Christi merito insulmantem diabolum dehellarunt, sequuntur Deo obediens, Christi servituti mandantur. Consensit etiam Origenes (*super illud Levitici*): *Fundentes sanguinem per altaris cruciatum, quod est ante ostium tabernaculi testimonij, ubi ait: Sanguis Iesu non solum effu-*

sus est in Hierusalem, ubi erat altare, sed etiam super altare illud, quod est in caelis, ubi est Ecclesia primitivorum. Ad quod probandum adducit allegatum locum divi Pauli (*Coloss. 1*): *Pacificans per sanguinem crucis eius, sive quae in terra sunt, sive quae in caelis*. Et quidem testimonium hoc ad hanc nostram sententiam adstruendam mirum in modum urget, si praemissa verba perpendantur: *Quoniam, inquit, in ipso condita sunt universa in caelis, et in terra, visibilia, et invisibilia, sive throni, sive dominatus, sive principatus, sive potestates, omnia per ipsum, et in ipso creata sunt*. Quibus verbis aperte docet Apostolus, prius praeservium fuisse Christum Dominum, quam angelos, et consequenter quidquid boni habent, ab illo, et per illum obtinuisse. Suffragari tandem eidem manifestissima ratio, quae unius generis singula, tam in ordine naturae, quam in ordine gratiae, ad unum primum reducit. Ergo si angeli meruerunt supernaturalem beatitudinem, vel merito suo, vel Christi. Si primum concedas; iam non omne meritum ad unum reductur, sed ad plura non subordinata, ad meritum scilicet angelorum, et ad meritum Christi. Necessè igitur erit admittere secundum membrum, ut in genere meriti unum sit primum principium, ad quod singula omnium merita reducantur.

Hos, et alios mortis Christi fructus egregie in unum collegit insignis ille noster Angelus (*in expositione Symboli*), cuius verba licet non pauca, quia tamen varia eruditione, et pietate plena, hic apponere non pigebit: sic enim ait: *Quis ergo isthaec pensitans, non applicabit Christo? Quasi cedrus exaltata sum in libano, quasi cyprissus in monte Sion, quasi palma exaltata sum in Cades, et quasi plantatio rosae in Hierico, quasi oliva speciosa in campis, quasi platanus exaltata sum iuxta aquas*. Dum enim aquae passionis inundant animam eius, extendit ipse ramos suae potentiae per orbem terrarum: dum in campis, et conspectu omnium percussit, et blasphematur, pulchrescit prae olei, et gratiarum liquore. Dum in Hierico horto ut latro quaeritur, et vincitur, se benignum, et beneficium inimicis reddit, et osculandum offert, et tractandum. Dum in tetro monte Calvariae suffragari cruci, tametsi ut palma inferius appareret despectus, et destitutus solatio, ad desuper germinabat, continuo ut palma suaves profrens dactylos. Et qui ut cyprissus mortuus absque spe reputatur, in monte Sion ferventiores tunc mittit odores, ut quis sit agnoscat. Nec Libanus umbrosus, aut densissimae tenebrae, quae a sexta hora ad nonam usque durarunt, Christum cedrum optimam impedire potuerunt, quin virtutem suam ad infernum usque dilataret, et summitas eius usque ad angelos pertingeret, operiret viventes umbra eius, et fructus mortuos delectaret. Propterea infort: *In plateis docens, sicut sicut cinnamomum et balsamum aromatizans odorem dedit. At in monte exaltatus in cruce, ait: Quasi myrrha electa dedi suavitatem odoris. Myrtus enim vera Christus, quando amaro flagello incisus, et duro clavo perfusus, spinage pungenti dilaniatus, tam electos liquores emisit, et supra modum*

fragrantes, ut adhuc in perpetuum sit caelesti Patri in odorem suavitatis, nobis autem unguenta pretiosissima contra quoscunque morbos praestet. Denique sancti ea passim tradunt a cruce edita et praestita, ut merito iudicetur exors, quisquis illis consideratis, crucem vel ab aliis colendam negat, vel ipse colere detrectat. His accedant Chrysostomi, Athanasii, et Damasceni praecleara testimonia. Cruz, inquit sanctus Chrysostomus (*de vener. cruce*), noxia mortiferaeque venena extinguit, morbos profligat, ciculae vim elidit, daemones fugat, belluarum venenatarum morsum curat, tenebras pellit, fines orbis terrae illuminat, inferorum portas aperuit, coelorum orbem laxavit, paradisi ditionem renovavit, terram coelum fecit, homines fecit angelos, mortem deletit, caelos aperuit, terram exspavit, naturam nostram in solium regium deduxit, tyrannidem diaboli dissolvit, morbos profligat, obscuras tenebras pellit, omnes terras fines illuminat. Cruz, inquit sanctus Athanasius (*in q. ad Antioch. q. 158*), de morte triumphavit, diabolum sustulit, innumera bona per crucem contigere. *Cruce conculcata est mors, et in exilium relegata maledictio, infernus cessit in praedam, peccatum est abolitum, transgressio sublata, natura hominum ab affectuum servitute liberata, diabolus est ligatus, plantata est salus, resurrectio est patefacta, malitia est abacta, vita est orta, et idololatia dissoluta*. Cruz, ait Damascenus (*lib. 4. c. 12*), peccatum deletum est, primi parentis peccatum extinctum, infernus spoliatus, resurrectio donata, vis contemnarum rerum praesentium, atque ipsius quoque mortis concessa, reditus ad veterem beatitudinem comparatus est, paradisi portae patefactae sunt, natura nostra ad Dei dexteram consistit, filii denique Dei, et haeredes facti sumus; haec ille. Ex quibus omnibus clare liquet, quam splendida ac gloriosa fuerit Christi Domini mors; cui sit honor, et gloria in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA XIII.

De prodigijs omnibus ab Evangelistis commemoratis, quae partim ante, partim post mortem Christi in die obitus eius acciderunt, in illa verba (Math. 27): *Tenebrae factae sunt in universa terra: et illa alia* (Marc. 15): *Ecce velum templi scissum est, terra mota est, petrae scissae sunt, et multa corpora Sanctorum quae dormierant surrexerunt*.

Divus Ioannes Chrysostomus, aureum eloquentiae flumen (*hom. 89. in Math. in init. tom. 2*), acute observavit in die mortis Christi facta de caelo signa, ac prodigia, quae increduli Iudaei ad Christum pelebant, sed non in gaudium deducit, sed ad execrabile eorum facinus detestandum, ut adnotavit divus Bernardus (*ser. in feria 4. hebdom. poenitentiae ante medium*): loquens enim de

gravitate peccatorum, ait: *Gravissimum autem est, singulare quod commissum est in divinam maiestatem, cum viri impij sacrilegas manus intromiserint in Dominum ipsum Dei Filium, crudelissimi homicidae, immo, si fas est, Deicidae. Ad hoc expavit tota machina mundialis. Sed non solum expavit, sed indignata est adeo, ut sol, quasi aeger ferens tam horrendum spectaculum, susulerit illi radios lucis, quia splendidissimum Solem iustitiae, et lucis auctorem obtuscare, et contumelias, ac iniurias obscurare contendeat. De hac solis defectione, quia mortem Hieronymi accessit, primo loco nobis disserendum est. Illam valde innotuit in primis Ezechiel (c. 32): Solem nube tegam, et luna non dabit lumen suum: omnia lunaria caeli moerere faciam super te, et dabo tenebras super terram tuam, dicit Dominus Deus. Praevitit etiam eandem Joel, iuxta expositionem divi Hieronymi: nam explicans verba illa huius Prophetae: Sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem, sic ait: Sol quoque est versus in tenebras, quando pendente Dominum suum videt non ausus est: et luna in sanguinem, quod aut iuxta historiam factum esse credamus, aut certe quomodo sol versus in tenebras est; non quod ipse sit mutatus in tenebras, sed tenebras mundo induerit: sic et luna non est versa in sanguinem; sed Iudaeos blasphemiarum, et negationis in Christum horrore coopertos aeterni testimonii sui sanguine condemnavit, dicentes: Sanguis eius super nos, et filios nostros. Eandem solis eclipsim praedixerat Amos: Occidet sol in meridie, et tenebrescere faciam terram in die luminis, et convertam festivitates vestras in luctum. Similia verba habet Hieremias (cap. 15): Occidit sol, cum adhuc esset dies, confusa est, et erubuit. Ita certe accidit in morte Christi, siquidem a sexta hora, quae meridies est, tenebrae factae fuerunt, ut testantur sacri Evangelistae. Sibyllae tandem idem prophetarunt: (libro enim primo Oraculorum) dicitur:*

causis causa tribus horis
Nox tenebrosa die medio, monstrisque fiet.

Tunc sane videtur mihi Christus Dominus implevisse figuram illam Moysis, quando obtebravit terram Aegypti: Extendit, ait sacer textus, Moyses manum in caelum, et factae sunt tenebrae horribiles in universa terra Aegypti: tribus diebus nemo vidit fratrem suum. Ita Christus Dominus expansis brachiis, et manibus in cruce, per tres horas, praesignatas per illos tres dies, obtenebrescere fecit terram. Sicut autem illae tenebrae non fuerunt naturales, sed miraculose, ita etiam et istae. Cuius triplicem causam indicat Georgius Paraphrastes Graecus divi Dionysii. Prima ex tempore lunae, quae ipsa soli opposuit, cum tamen eclipsis fiat ex continuatione lunae ad solem. Secunda, quoniam observatio semper ab occidentali parte provenit: atqui tunc luna ab oriente venit usque ad corpus solis, et tunc retrocessit. Tertia, quia ab eadem parte incipit obscuritas, et redit illuminatio; quod tamen tunc minime observatum est. Prius ta-

men illo easdem rationes tradidere divus Hieronymus, Euthymius, et Theophylactus, et ante omnes illos d. Dionysius Areopagita peritissimus astrologus. Quia tamen supernaturalis illa lucis defectio variis modis a patribus explicatur, oportet omnes illos breviter in medium producere. Divus Hieronymus (ubi supra) docet, fuisse per hoc, quod sol ex divina virtute retraxit radios suos; Origenes vero (tract. trigesimoquinto in Matth. tom. 2) putat, obscuritatem illam causatam fuisse ex densissimis nubibus in aere miraculose productis; ac tandem divus Dionysius ubi supra ait, obscuritatem illam ortam ex interpositione lunae, quae aliquo naturaliter tunc esse non poterat, quia fuit in plenilunio. Consentit eidem sententiae Phlegon (lib. 14. Olympiadarum), egregius supputator. An autem tenebrae illae solam Iudaeam, an universam orbem occupaverint, licet Origenes (tract. decimoquarto in Matthaeum) arbitretur ad solam Iudaeam pertensas fuisse, communiter ss. Patres universales fuisse, autumant, ut divus Ambrosius (lib. 10. in Luc. 1. 5), et alii interpretes (sup. Matth.); potestque sententia tripliciter corroborari. Primo ex verbis Matthaei (27. Marci 15), et Lucae (23), expresse asserentium: Tenebrae factae sunt super universam terram; restringere autem illa ad universam terram Iudaeae, rationi non congruit. Nam si portentum illud Iosae: Sol contra Gabaon ne movearis, et luna contra vallem Aialon, non tantum ubi parti munit, sed universae terrae manifestatum fuit; et si retrocessio solis per decem lineas in horologio Achaiae tempore Ezechiae non tantum Iudaeis innotuit, sed exleris gentibus exploratissima fuit, ut constat ex legatione Chaldaeorum ad Ezechiam, ut de portento illo solis certi redderentur; nulla sane, nec apparenti ratione potest tenebrarum illud prodigium ad Iudaeam coarctari. Secundo quia multi Gentiles, qui a Iudaea longissime aberant, tenebras illas tanquam rem portentosam, et contra universum ordinem naturae valde observarunt. Dionysius enim Areopagita (in epist. ad Policarpum) disputans contra Apollonem, haec verba habet: Quid de illo, qui tempore crucis Dominicae factus est solis defectus, dicitur es? eramus tunc ambo apud Eliopolim, amboque simul incidentem mirabiliter soli lunae globum notamus, non enim eiusdem conjunctionis tunc aderat tempus, ipsaque rursus ab hora nona ad vesperam, ad solis diametrum supra naturae vires restitutum. Et in epistola ad Apollonem philosophum, revocans illi in memoriam prodigiosam illam eclipsim, quam amobian philosophum, revocans illi in memoriam prodigiosam illam eclipsim, quam amobian philosophum, revocans illi in memoriam prodigiosam illam eclipsim, inquit: Divino quodam afflatu, et non humani sensus sermone subintulisti: Haec, o bone Dionysii, diopnarum vicissitudines sunt verum. Et Suidas refert ipsum Dionysium tum dixisse, ut Deus patitur, aut patienti compatitur: quod utrumque, impletum erat: nam et Deus erat, qui in humanitate, quam suppositabat, patiebatur, et eidem compatiebatur, et compassionis indicia per omnes creaturas proferebat. Multi etiam ferunt propter huiusmodi tenebras apud Athenienses aram illam ignolo Deo inscriptam

fuisse, cuius meminit d. Paulus, ut refert s. Lucas. Tertio tandem, quia cum ad glorificationem Christi Domini pendentes in cruce factae fuerint illae tenebrae, et ad id magis conferret universales esse, ut omnibus innotescerent, non est cur ad Iudaeam illas restringamus. Quare autem voluerit Deus mortem Christi Domini hoc tanto portento cohonestare, permultae et pulchrae occurrunt rationes. Prima, quod in magnorum principum obitu solita sunt ostenta videri. Secunda, ut designaret, occidere verum Solem iustitiae, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Tertia, ut per tenebras illas denotaret, lumen doctrinae, et veritatis recessisse a Iudaeis, Solemque iustitiae, verum Messiam eclipsim passum in cordibus eorum, qui in hodiernum usque diem, sicut nati fuerunt in umbra legis, de qua dixit Apostolus (ad Heb. 10): Umbram enim habens lex futurorum bonorum, ita et extincti sunt culpa sua in tenebris. Unde d. Augustinus (orat. contra Iudaeos, Paganos, et Arianos c. 17) ait: Quae caecitas infusa est in cordibus vestris, ut nec illa vos tanta terretet medio die solis obscuritas, et inter eius radios claros amputata lux? nos recondita in deo, immo vox usurpavit diem, nec cursum ordinis servavit, et obtenebratur caelum, luget terra, velum templi conscenditur, petrae funduntur, inferna reserantur, omnis pene creatura expavit mortem Christi, nec tamen in his tantis aperti sunt oculi vestri. Quarta, quia cum illi qui aderant ad mortem Christi, de funeralibus eius exequiis minime cogitarent, sed in Iesum acriter insurgent, caelo et terra hunc defectum supplerunt: caelum quidem vesle lugubri, et obscura universum tegens aera; terra vero motus et clamores, quasi euulso emittens, unde a planctu, quem non edebant, rationis participes creaturae, certe illius expertes non se abnuerunt. Unde eleganter d. Leo Papa (ser. 6. de pass.) ait: Pendente in patibulo Creatore, universa creatura commovit; et crucis clavos omnia simul elementa senserunt. Nihil ab illo supplicio liberatum fuit. Hoc in communionem sui et terram traxit, et caelum; hoc petras rupit, monumenta aperuit, inferna reseravit, et densarum horrore tenebrarum radios solis abscondit. Debet hoc testimonio suo mundus auctori, ut in occasu conditoris sui vellet cuncta furi. Et d. Augustinus (ser. 120): Aperte rerum natura perspicitur commoveri, velut in vindictam auctoris sui velit armari; terra ipsa concussa a fundamentis suis quasi quae crucem Domini via sustineat, tanquam ad scelus proprium contemiscit; dies refugio lumine, quomodo potest, sumit lamentum, et fusco tristitiam tenebrarum habitu more lugentis induitur. Et ut tota caeli facies Dominicae Nativitatis gloriam nova luce testatur, ita crucis iniuriam novis tenebris detestatur. Quarta, quod sicut Hebraei aegre se rebant videre Christum Dominum, unde dicebant (Sap. 2): Gravis est nobis etiam ad videndum, ita sol quasi tantum facinus exhorrescens, et eius auctores indignos sua luce contestans, noluit eos spectare, et clara sua luce perfundere: quod his verbis egregie edisserit d. Leo

(ser. 10. de pass.): Vocibus his vestris stultis reddunt omnia elementa responsum, et unam in vos sententiam ferunt; caelum, terra, sol, sideraque indignos eos tuo ministerio protestantur, terribili motu, insolitoque defectu tenebras mundo vestrae caecitatis ostendunt. Quinta tempore mortis Christi factae sunt tenebrae, ut doceremus, stupendum mortis Christi arcum obscura fide credendum, non naturalis rationis luce scrutandum, quia hunc solum inibentes eidem erroribus involvuntur, ac illi, apud quod mors Christi scandalum, et stultitia reputata est.

Secundum prodigium fuit veli templi scissio, circa quod quamvis non defuerint, qui putaverint unum tantum fuisse illud velum; verba tamen d. Pauli (Heb. 9) duo fuisse student: Post velamentum autem secundum tabernaculum, quod dicitur Sanctae sanctorum. Verbum enim, secundum, non potest coniungi verbo illi, tabernaculum, quod graece feminini generis est. Ergo necessario coniungendum est cum velo; exlatque ad idem insigne testimonium antiquissimi Iosephi (lib. 6. belli, cap. 6), qui saepe aspexit hoc velum, et testatur duo esse, primum exterum variis coloribus insiguitum, in quo, ut verbis eius auct: Erat per scripta omnis caeli ratio praeter signa: alterum internum, quod intima templi pars, quae Sanctae sanctorum nominabatur, a reliquis templi partibus segregabatur. Atque huc tandem sententiae subscribit communiter patres, Hieronymus (sup. Matt. 27), Origenes (tract. 35. in Matt.), Leo Papa (ser. 10. de pass.), Glossa ordinaria (sup. Matt. 27), et alii plerique. In quo autem velo facta fuerit haec scissio, non unanimis omnium sententia. Aristes enim velustus auctor in eo libello, quo Philocriti fratris suam ad Eleazarum Pontificem profectioem describit, loquens de externo velo, quod in templo testatur se vidisse, ait in morte Christi scissum fuisse, potestque confirmari egregia congruentia: nam scisso velo externo, integro magenta interno, significabatur, patiente humanitate, et in duas partes per mortem divisa, latentem tamen divinitatem semper indivisam, et impatibilem permansisse. Divus Hieronymus (epist. ad Hedit. quae est, octava. l. 3), et Origenes (tract. 25. in Matt.), eidem sententiae consentiunt. D. vero Leo Papa (serm. 10. de pass.), Euthym. (c. 67. in Matt.), Tyrannus (sup. c. 27. Matt.), et eardin. Caiet. (ibid.), alique, in quorum sententiam valde propendit doctissimus Salmeron, censent utrumque velum externum et internum scissum fuisse a summo usque deorsum: nec est inconveniens, ut non semel fieri solet in sacra Scriptura, singulare pro plurali accipi; vel si quis nimium haereret singulari verbo veli, aiat tunc unam Evangelistam locutum fuisse de uno velo, alterum de altero: saepe enim quod ab uno Evangelista reticetur, ab alio suppletur. Quod si vera est haec sententia, illa ratio non parum illi suffragari videtur, quod cum abscondita, et reserata fidelis mysteria, non solum per fidem fidelibus aperta fuerint tunc, sed et patribus veteris testamenti, et bono latroni reserata per clarum Dei visionem; congruebat

revera ad id significandum, utrumque velum dirumpi, et aperiri. Mystera vero, quae in hac veli scissione delitescunt, acute, et ingeniose elucidant patres, praecipue tamen doct. August. (*in hunc locum*), cuius aurea verba haec sunt: *Revelata iam sunt mysteria abscondita, et iam omnes possint in Sancta sanctorum introire, pretio redemptionis nostrae aeterno Patri exhibito; palam fit arca, ubi erat manna, quoniam iam corpus Domini in coena diei praecedentis institutum fuit, quod per manna servatum praefigurabatur; ubi erat et virga Aaron, quoniam iam crux erat erecta in signum aeterni sacerdotis Christi, ubi etiam testamenti tabulae assercabantur, quia iam impleta lux erat, et prophetae. Euthymius vero (praecitato loco) ait: Quid autem inhi magis placet, accipere, quia interiora veli figura erant caeli, exteriora vero terram figurabant: scissum iam velum significat divinum iam esse medium parietem inter caelum, et terram, qui inter Deum erat, et homines, et factum esse coelum hominibus pervium, soluto iam per Christum obstaculo medio.*

Divus Ambrosius (c. 10. in *Lucam*) censet, per scissionem veli significari legem veterem, quoad sua caeremonialia dirumpi per introductionem novae legis gratiae. Moderni quidam non parum eruditi apte satis arbitrantur, per scissionem veli significatam fuisse populi Iudaici in diversas partes divisionem, et dissipationem. Alii illam scissionem aiunt significasse animae, et corporis Christi divisionem, qua unio eorum dissoluta fuit in morte Christi, indissoluta tamen semper manente unione singularum partium cum Verbo divino, illas suppositante. Placent quidem haec omnia; sed liceat mihi addere, velum illud, quasi vestem templi fuisse, quo induebatur, et ornabatur: et quemadmodum moris erat apud Iudaeos in luctu vestem scindere in argumentum interni doloris cor ipsum scindentis; ita templum oriente Christo vitae auctore instar dolentis et lugentis vestem suam a summo usque deorsum scidit. Ad quod alludens insignis poeta Sedulius, pulchre, et eleganter dixit:

Illud ovans templum maioris eulmina templi
Pracubuisse videns, ritu plangentis alumni
Sancia discisso nudavit pectore velo,
Interiori sui populiis arcana futuris.
Iam reseranda docens, quia lex velamine Moysi
Tecta diu Christo nobis veniente patescit.

Tertium prodigium fuit terraemotus, praefiguratus quidem in terraemotu, qui contigit tempore Oziae, ad sacrilegum eius audaciam relundendam, cum in altari Thymiamatis contra sacerdotes thruficare attentavit: cuius terraemotus meminere Amos, et Zacharias, necnon Iosephus (*in suis antiquit. l. 9*). Quamvis autem Origenes contendat terraemotum hunc solum fuisse Hierosolymis, nec id revera adversetur sacro textui; verius tamen videtur, universalem fuisse: Nam Plinius, et Cornelius Tacitus testantur, tempore Tiberii Caesaris plures civitates in Asia terraemotu cor-

ruisse, ad quas sublevandas imperator nova tributa imposuit, ut auctor est Svetonius (*in Tiberio c. 48*). Hos autem terraemotus, tempore Tiberii acciderunt, et alios similes, eodem die mortis Christi contigisse, testatur d. Augustinus, vel quicumque auctor est, (*de mirabilibus sacrae Scripturae l. 2. c. 3*). et Phelegon, apud Eusebium Chron. anno Christi 33. qui multas aedes in Bithyonia Nicaenae urbis subversas tradit: eidemque ad stipulatur Orosius (*l. 7. suae histor. c. 4*). Per hos autem terraemotus duo praecipue significabantur: tum detestandum mortis Christi crimen, propter quod Iudaei merebantur a terra absorberi, vel aedificiorum mole super illos irruente penitus conteri: tum favorem, et singularem gratiam nobis per Christum collatam esse: solet enim terraemotus Dei benefacientis praesentiam portendere, ut constat ex illo (*Psal. 67*): *Deus cum egredieris in conspectu populi tui, cum petrasires in deserto, terra mota est: immo resurgente Domino, et adveniente Spiritu sancto: Terraemotus factus est magnus. Cum ergo Christi mors Deum aliquo propter peccata absentem, per gratiam praesentem esse fecit, idcirco ad id celebrandam terraemotus ille praecessit.*

Quartum prodigium fuit petrarum scissio. Scissionem hanc, sicut et veli, praedixerat I-saiae oraculum dicentis (*Isa. 22*): *Revelabitur operimentum Iudae, et videbitis in die illa armentarium domus saltus, et scissuras civitatis David.* Divus Cyrillus (*cateches. 23*) tradit, rupes Golgotha divisa fuisse, quarum divisio usque in hodiernum diem apparat. Divus Anselmus (*lib. de passione Dom.*) testatur, lapidem, qui superposita erat crux Christi Domini, diruptum tunc fuisse: extantque nunc Romae columnae marmoreae ex Hierosolymis Romam translatae, et in templo s. Ioannis Lateranensis collocatae, quae per modum praecise conspiciuntur. Cum enim Christus Dominus esset velut lapis sine matibus abscissus, qui totam statum conterere venerat, non solum Hierosolymis petrasceidit, sed et alibi, ut testatur divus Hieronymus (*in e. 27. Matt.*), et cardinalis Baronius (*in suis annalib. anno 34*), quibus consentit velus traditio de montis Alvernae divisione in Heltruria, et de promontorio prope Ilium campanum Caietae, et de Terraconensis Hispaniae monte, qui mons serratus dicitur. Haec petrarum scissio significabat Iudaeorum corda duriora quam saxa: siquidem ipsis non compatiens creatori suo, illa quomodo poterant, ei compatiabantur. Denotabat etiam potentem esse Deum de lapidibus gentium suscitare filios Abrahae, qui obstinatissimis Iudaeis benedictionem, et haereditatem praeriperent. Divus Hilarius (*sup. Matt.*) ista confirmans, ait: *Petrae scissae sunt, quia omnia valida penetrat Dei Verbum, et non solum cor lapideum rumpit, sed ruptum in carneum commutat, ut sint iam non durae cervicis, sed omnes docibiles Deo, et quae erant arida, fiant in stagna aquarum, et aquas largissimas petra scissa emittat.*

Quintum prodigium fuit monumentorum a-pertio, quam tametsi cardinalis Baronius in

HOMILIA XIV.

Referuntur varia alia prodigia ab Evangelistis non enarrata, quae tamen a gravissimis doctoribus commemorantur in die obitus Christi Domini contigisse.

Inter haec portenta, quae ex varia doctorum lectione hoc loco mihi adscribenda sunt, primum locum tenet illud, quod Eusebius (*l. 5. de praeparat. evang. c. 9*) ex Plutarcho his verbis commemorat: *De morte daemouum auctori ego ab Aemiliano viro prudente simul atque modesto, quem credo multos vestrum cognovisse, quod cum in Italiam pater suus navigaret, circa insulas, quae Echinadas appellant, flatu ventorum deficiente, noctu prope Paxas devenisset; cumque omnes pene, qui simul navigabant, attentiores vigilarent, repente a Paxis insula vocem magnam auditam fuisse, quae Thraminus quidam vocabatur: quae vox nocitate rei omnes magno perterritum miraculo. Thraminus enim ille, qui vocabatur, homo erat Aegyptius, cuius ipsius navis gubernator, qui his vocatus nihil respondit. Tertio vero vocatus, morem gessit vocanti, atque respondit. Illum vero multo maiore voce sic exclamasse: quando iuxta paludem fueris, annuncia tunc. Pan magnam mortuum esse. Qua re audita, magno, dicebat Epitheres, sic enim Aemiliani pater vocabatur, omnes terrore percussos fuisse. Cumque dubitarent, utrum obtemperandum esset voci illi, an non: hoc Thramini consilium ab omnibus approbatum est, si secundi quidem spirarent venti, nihil esse dicendum; sin vero tranquillitas maris esset, et ventorum status, cum eo loco esset, omnino deficeret, non esse reticenda, quae audire. Cum igitur iuxta paludem essent, quia nullus esset status ventorum, tunc Thraminus in mare pronum respicientem magna voce dixisse, quae audivi: Magnus Pan mortuus est. Quo re nunciata, magnus multorum gemitus, immo vero innumerabilium miraculo quodam commistis subito audient fuerat. Et quoniam multi fuerant, qui ea in nave navigabant, cito ac facile cum Romam venissent, huiusmodi rei ruores universam urbem replevere. et a Tiberio Caesare, qui tunc gubernacula reipublicae gerebat, Thraminum accersitum fuisse. Cui rei tantam fidem Tiberius praebuit, ut philosophis, qui tunc Romae reperti erant, accitis, diligerent, quisnam esset ille Pan, ac curiose scrutaretur. Omnes autem illos quibusdam in idem convenisse coacturis, ac dixisse, de illo sibi videri nunciatum fuisse, qui a Mercurio, et Pelope natus fuit. Cum haec de morte Panis Philippus dixisset: nonnulli eorum, qui aderant, eadem ipsa ab Aemiliano sene audivisse se testabantur; haec tunc ille. Quidam auctores nullum in hoc reperiens mysterium ad gloriam Christi Domini spectans, censent, sermonem ibi fuisse de falso illo Deo Pan nominato. Quorum sententia licet vera esset, nullum sane per omnem modum ad Christi Domini in cruce morientis gloriam pertinet, quod mors eius falsos Deos*

suis annalibus anno 34. tribuat terraemotui: sed sine dubio tamquam signum diversum, narratur ab Evangelistis, specialique Dei providentia id factum est. Primo, ut ait divus Chrysostomus (*sup. e. 27. Matt.*), ut potentia pendens in cruce patesceret, qui sicut voce illa: *Lazare veni foras*, Lazarum resuscitavit, et clamore, quem emisit in cruce, monumenta aperuit, et mortuos suscitavit, eadem facilitate potuisset se a morte preservare, eademque se suscitare posse ostenderet.

Secundo monumentorum a-pertio, ut ait divus Thomas (*3. p. q. 45. ar. 4. ad 3*) praenotabat, per mortem Christi immortalam vitam nobis dandam.

Tertio tandem aperta fuere monumenta certatim, mortuum Christi corpus invitantia, ut ad ea divertere dignaretur, quasi usurpantes verba illa filiorum Heth: *Audi nos Domine, princeps Dei es apud nos: in electis sepulcris nostris sepeli mortuum tuum: illo namque suscepto, mortui eorum ad vitam restituendi erant, quemadmodum olim sepultus in Elisei monumento, cum primum illius ossa tetigit, ad vitam revocatus fuit. Subdit Evangelista: Et nulla corpora Sanctorum qui dormierant, resurrexerunt. Divus Hieronymus addit: Ut Dominum ostenderent resurgentem. Immo tradit, et post illum Vincentius (*in suo Historiali*) duos Simonis iusti filios tunc a mortuis surrexisse, et in ipso templo praesentibus sacerdotibus testimonium pro Christo tulisse: atque ex his portentis ortum est aliud mirabilis: nam, ut tradit divus Mattheus: *Centurio, et qui cum eo erant, custodientes Iesum, viso terraemotu, et his quae fiebant, timerunt valde, glorificantes: Vere hic homo iustus filius Dei erat; ubi Hieronymus acute dixit: Ex hoc considerandum, quod Centurio in ipso scandalo passionis vere Dei Filium confiteatur, et Arrius in Ecclesia praedictet creaturam. D. Leo (*ser. de pass.*) hanc Centurionis confessionem contemplan, in haec, ut solet, elegantissima verba, et pietate plena prorupit: *Exemplo igitur Centurionis contremiscat in redemptionis suae supplicio terrena substantia; rumpantur infidelium mentium petrae; et qui mortalitatis gravabantur sepulcris, discussa obstaculorum mora prosiliant: appareant nunc in civitate sancta, idest Ecclesia Dei, futurae resurrectionis indicia, et quod credendum est in corporibus, fiat in cordibus: gentilis Centurionis repentina mutatio sensibus populi conversionem in Deum praesignavit, et singulorum. Cui sit honor, et gloria in saecula saeculorum. Amen.***

interficeret, iuxta oraculum Sophoniae (c. 2): *Attenuabit omnes Deos terrae.* Unde Plutarchus (in *tract. de oraculis*) ait, a tempore mortis Christi Domini multos falsos Deos enavit, inter quos connumerandos venit Pan ille, qui mortuos acclamabat, cuius mortem reliqui daemones ululabant. Verum alii, quorum sententiae subscribo, eique adspulatur cardinalis Barninus (in *Annal. tom. 1.*), arbitrantur per Pan, vel, ut alii dicant, Pana, Christum Dominum intelligendum, cuius mortem ut suam ipsorum clamdem luxerunt daemones, qui adhuc ipso vivente, saepe lamentabantur ab illo torqueri (Luc. 4): *Isu fili David, ut quid venisti perdere nos?* Inique rationi valde consentaneum censet: nam ut recte observavit Iacobus Grelserus (in *aureo illo lib. de cruce*), si Pan homo erat, longe ante illa saecula obierat; si vero daemón, non moriebatur, cum spiritualis, et intellectualis creatura morti non subiaceret. Restat ergo portentum illud de Christo Domino recte intelligendum; maxime quod nomen Pan recte illi convenit, qui de se ipso dixit (Isai. 6): *Ego sum panis, qui de caelo descendi:* immo si formam, sub qua decepta illa gentilitas Deum Panem depingebat, et alia quae de ipso falso praedicabatur, attentius contemplerur, facile omnia Christo Domino vere ac recte adaptari poterimus. In primis Pan Graece interpretatur, totum, eoque nomine illum cononestabant, quia falso arbitrabantur totius naturae Deum esse: alii Deum pastorem illum fingebant, nade Virgilius (2. *Ecolog.*) cecinit:

Pan primis calamos cera coniungere plates
Instituit, Pan curat oves, oviumque magistros.

Haec quam bene Christo congruant Creatori caeli et terrae, ut mortis portenta ostentarent, et supremo omnium Pastori, qui de se ipso dixit: *Ego sum Pastor bonus, et cognosco oves meas*, nemo sanae mentis inficias ibit. Forma vero, sub qua illum depingebant, haec erat: cornibus in fronte, vultu ardenti velut igne, pallio stellis pleno coopertus. Secundum partem inferiorem animalis figuram portendebat, in manu organum gestabat. Cornua lunam significabant, quia quandoque cornuta appareret: vultus ardens radiantem solem; pallium stellatum caelos; inferior pars animalis terram; organum in manu harmoniam et miram consonantiam inter superiora et inferiora denotabat. At altius et sublimius haec considerans, in imagine illa Dei Panis Christum Dominum contemplant: cornua enim in fronte revocant in memoriam Christum Dominum unicornera a Davide vocatum (Ps. 77): *Aedificavit sicut unicornium sanctificum suum:* sicut enim, ut Incongnitus (sup. Ps. 67) adnotavit, unicornis non patitur reliqua animalia ad sum cubile accedere; ita Christus Dominus non permittit haereticos, spurcissima monstra, Ecclesiae suae catholicae cubile deturpare, sed a fidelium communione illos praecidit. Vultus ardens memorans nos reddidit eius, quod dixit Moyses (Deut. 4): *Deus noster ignis consumens est.* In-

ferior pars animalis, cum tamen superior intellectuali naturam portendit, duplicem Christi naturam divinam, et humanam, illam superiorem, hanc inferiorem, ob oculos ponit. Organum, quod in manu gestabat, bene temperatam carnem Christi, organum divinitatis a theologis appellatam, significat, quae mediante suavis suae doctrinae conceutu in mortalium animis miras sui amores excitavit.

Secundum prodigium et valde singulare, memoriae proflitum reperio apud plures et graves doctores: illud enim referunt Lucianus Antiochenis presbyter (oral. *ratio. reddent. catho. relig.*), Adrianius (lib. *descript. Hieros. n. 252*), Breidenbachius (in *descrip. Terrae sanctae sub die 22. Iulii*), Agrippinas (in *theat. praecipuar. urbium totius mundi itinere 6*), Eusebius Caesariensis (lib. 9. *Hist. Ecl. c. 6*). Ab his omnibus unanimi consensu traditur, in petros Calvariae monte in eo loco, qui sinistrae manus Christi in cruce extensi subsidit, cum Christus animam Patri tradidit, et petrae scissae sunt, et monumenta aperta sunt, tunc etiam excavatum esse scissuram quandam, et foramen quoddam magnum, cuius latitudo tanta erat, ut hominem capere facile posset, profunditas immensa adeo, ut dimissa hodie explorari non queat, nec perpendiculari subsidens locus, adeo ut foramen illud ad inferos usque dilatari dicatur, ut mysterio loca pateat, ut enim latroni, qui a dextris erat, locum aperuit, quo ad caelum usque eveheretur; ita impio latroni a sinistris pendenti, et omnibus qui eius impietatem sequuntur, locum ad inferos usque effossum patere fecit sanguis namque Christi, qui iustus auctor est gloriae, impiis confusionis, acerbiorisque poenae existit causa. Confirmat hoc prodigium Hierosolymis locus, et Golgothana rupes, sub patibulo onere disrupta.

Tertium prodigium refert divus Ephr. (ser. *de Pass.*), assertens columbam ex templo visam fuisse tunc evolare: sic enim ait: *Spiritus ipse sanctus conspiciens dilectum Filium Patris in ligno crucis pendente, rupto mundissimo illo templi velo, quod a sursum erat usque dorsum, in specie columbae continuo de templo exivit.* Itaque egressus ille columbae de templo Iudaeos Spiritus sancti gratia destitit significabat, iuxta illud (Thren. 1): *Egressus est a filia Sion omnis decor eius*, quia peccaverunt Domino decori, id est Christo, qui est decor, pulchritudo, splendor Patris, et figura substantiae eius.

Quartum prodigium lego apud d. Hieronymum (sup. *Matt.*), et Eusebium (in *chron.*), qui tradit, auditam tunc esse a templi custodibus hanc vocem: *Transseamus ex his aedibus, ad denotandum proculdubio, praedicatores, et custodes Ecclesiae Dei a Iudaeis ad gentes post Christi mortem transisse, atque adeo et sacerdotium omne, legem veram, et incorruptam Scripturam, et quidquid ad sanctitatem domus Dei pertineret, ut iam tunc impleteret oraculum Isaiae (c. 1):* *Ecce derelinquetur domus vestra deserta, ut umbraculum in vinea, et sicut tigurium in cucumerario, et sicut cicutas, quae vastatur.*

Ultimum prodigium, quod in morte Christi accidit, fuit Satanae invorenda audacia, quae cum a Christo Domino toties devictus fuisset, non est veritus tempore mortis eius super brachium Crucis adesse, ut consideraret, an aliquid peccati in eo invenire posset, ut Christus Dominus praedixerat (Joan. 14): *Venit Princeps huius mundi, et in me non habet quidquam.* Hoc Satanae turpissimum impudentiae portentum docuit me divus Gregorius, qui (homilia trigesima nona) versans praecitata verba, ait: *Cogitandum nobis, quam rabidus, quam terribilis sua in nobis opera requirens in die nostri exitus Princeps huius mundi venit, si etiam ad Deum carne morientem venit, et in illo aliquid quod quiescit, in quo suum invenire nihil potuit. Subscribit eidem sententiae venerabilis Beda (expos. alleg. in Tob. tomo quarto) haec verba: Exiit Tobias, ut lavaret pedes suos ad fluvium Tygrin, et ecce piscis immans exitit ad decorandum eum: et Domino passo in Cruce, venit Diabolus, qui cum crucifigi docuerat, quarens, si quid forte in eius anima sceleris inveniret: haec divus Gregorius; quibus consonant, quae tradit Eusebius (libro vigesimo, de demonstratione Evangelica demonstratione quinta) in haec verba: *Cum adhuc Christi corpus in ligno esset suspensum, circa hunc aërem versantes incorporeae potestates circum ipsum, quasi crudivora aves et ferae adolebantur, et ad mortuum cito futurum corpus ipsius undique confluebant daemones circum terram in aere volitantes.* Atque haec de prodigiis in honorem Christi factis, qui cum Patre, et Spiritu sancto vivit, et regnat in saecula saeculorum. Amen.*

HOMILIA XV.

De matrimonio, quod divinus Sponsus Christus Dominus in lecto Crucis cum Ecclesia catholica eius Sponsa consummavit, in illa verba Davidica: Eructavit cor meum verbum bonum cum reliquis illius Psalmi, quae de Christi morte, iuxta gravissimorum Patrum sententiam, pulchre explicantur.

Elucidatur titulus huius Psalmi, et argumentum eius.

Cum Christus Dominus Sponsus sanguinolentus sit iuxta illud, quod in figura eius dictum fuerat: *Sponsus sanguinum tu mihi es*; nemo (quaeso) miretur si Christum in Cruce pendentem, sanguinis prolivio eruantem, tanquam sponsum matrimonium ibi cum dilecta Sponsa Ecclesia Romana celebrasse, et consummasse probare audiat. Quia tamen, ut accurate observavit d. Hieron. (in praefatione Psalmorum, titulus eiuscumq.) Psalmi habent se,

velut clavis ad reservanda, quae in eo clausa latent. D. Aug. (in *commentario Psalm. 8.*) inquit, Psalmorum titulos esse velut tabellas, quae ante portam in officinis pendunt; brevi sermone comprehendentes ea, quae ibi venduntur: vel certe Psalmorum tituli se habent velut epistoliarum inscriptiones, quae cum, ad quem dirigantur, indicant: ideo quia tituli Psalmorum ad haec omnia deservunt, oportet prius quam Psalmum, eius titulum elucidare, cuius verba haec sunt: *In finem pro his, qui commutabuntur filiis Corae ad intellectum, canticum pro dilecto.* Singula isthaec verba mysteriorum scient, et ideo singula paratim exponenda sunt. In *finem*, ait Latius Interpres, quo etiam modo verserunt septuaginta Interpretes. D. Hieron. (sup. *Psalm. 44.*) legit: *Ad victoriam, vel, victori; Symmachus, Aquila, et Theodotion, victoriae auctori; Felix Pratensis (ibidem), ubique vincenti, vel danti aeternitatem, vel effundenti sanguinem; Rabbi David (ibidem) doctissimus Hebraeus transtulit: Praedito arte canendi, vel, pulsandi.* Nos tamen vulgatum, et septuaginta Interpretum lectionem retinentes, asserimus verbum illud, *In finem*, cum in titulo Psalmi apponitur, significare id quod in eo tractatur, ad Christum Dominum pertinere, quem Paulus vocavit, *finem saeculorum*, ut adnotant Patres Graeci cum Theodoro, et quamplurimi Latini cum Hieronymo, Augustino, Remigio, et Cassiodoro. Atque hoc modo in praesenti lectio haec nostrae vulgatae reliquias omnes supradictas versiones complectitur: nam si Christus finis est *Finis quidem legis*, ut ait Paulus (Rom. 16.); et finis, propter quem omnia procreata sunt, ut ait idem Paulus: *Omnia per ipsum, et in ipso creata sunt*; saepe ipse erit eiuscumque victoriae auctor: ipse, qui sanguine suo vim, et fortitudinem ad vincendum praebet: ipse, qui victori in victoriae praemium aeternitatem dat; ipse tandem, qui choro canentium divinas laudes, ob beneficia accepta a Deo, velut praecipuus canendi magister, praestet. Addit etiam titulus: *Pro his qui commutabuntur*; alii vertunt, *Pro floribus, pro rosis, pro liliis*, quia in Originali verbum hebraeum est, quod lilia significat; et quia flores, rosae, et lilia facile marcescunt, et mutantur, ideo septuaginta Interpretes verterunt *pro his qui commutabuntur*. Verum duo omnino explicare oportet, de quibusnam hominibus hic loquatur, et quorsum illos flores, et mutabiles vocet. D. Basilium respondet, sermonem esse de omnibus hominibus, quia pro omnibus Christus mortuus est; et quia omnes velut flores mutabilitati subiecti sunt, immo nihil hominum mutabilibus videtur esse. Movetur quidem caeli, sed proprium locum nunquam deserunt; mutantur quidem luna, sed a caelo, in quo est, nunquam discedit; mare nunquam quiescit, sed terminos, et limites a Deo praefixos nunquam transiit; animalia, licet diversimode mutantur, naturales vero proensiones, et instinctus semper firmos, et stabiles conservant; homo tamen omnia haec mutabilitate superat, immo mutabilior est caelis, siquidem a proprio centro, quod Deus est, sag-